

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Фоміна Інесса Леонідівна

УДК: 378.03+4.79+417

**МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ У
ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НОВЕЛІСТИКИ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА**

13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

ОДЕСА – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: - кандидат філологічних наук, доцент

Копусь Ольга Антонівна,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
завідувач кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін.

Офіційні опоненти: - доктор педагогічних наук, професор

Вашуленко Микола Самійлович,

дійсний член НАПН України,

Глухівський національний педагогічний університет імені
О. Довженка,

завідувач кафедри педагогіки і методики початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент

Окуневич Тетяна Григорівна,

Херсонський державний університет,

доцент кафедри мовознавства.

Захист дисертації відбудеться «27» березня 2013 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «22» лютого 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. С. Трифонова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження зумовлена концептуальними засадами мовної освіти, що визначаються Національною стратегією розвитку освіти України на 2012 – 2021 роки й сучасними концепціями навчання державної мови. У сучасних умовах значно зростають вимоги щодо підготовки майбутніх філологів як носіїв інтелектуального, культурного потенціалу, професіоналів, здатних глибоко усвідомлювати місце і роль комунікації в освітньому процесі. Загальний мовленнєвий розвиток студента-філолога визначається якісним рівнем його мовленнєвої діяльності, яка виявляється як у професійній діяльності, так і в процесі його самореалізації як форми самовиявлення, осмислення значущості професійної мовленнєвої діяльності. Вирішення означеної проблеми потребує пошуку таких методів і засобів, які б дали змогу цілеспрямовано працювати над розвитком професійного мовлення майбутніх філологів загалом і зокрема, культури образності мовлення.

Образне мовлення було предметом дослідження вчених-лінгвістів, які розглядали функціонування мовних засобів у текстах художнього стилю (М. Бахтін, Г. Винокур, Б. Головін, А. Коваль, Л. Новіков, Д. Розенталь, З. Франко та ін.), комунікативні якості мовлення (Л. Мацько, М. Жовтобрюх та ін.), мовну особистість (А. Богуш, М. Вашуленко, С. Єрмоленко, П. Зернецький, Л. Калмикова, Ю. Караулов, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентилюк та ін.), мовну і мовленнєву компетенції та компетентність (Н. Бібік, А. Богуш, І. Зимня, Т. Симоненко та ін.) тощо.

Проблема розвитку образного мовлення в лінгводидактиці досліджувалась у таких аспектах: розвиток усного мовлення (Н. Бабич, М. Вашуленко, Т. Ладиженська, М. Пентилюк та ін.); вивчення стилістики мовлення (В. Виноградов, В. Мельничайко, О. Пономарів та ін.); культура мовлення (М. Васильєва, Н. Волкова, Б. Головін, А. Коваль, О. Крєтова, В. Пасинок, О. Семенов та ін.), методика розвитку образного мовлення (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Кулибчук, Т. Мельник, І. Попова та ін.). Окреслена проблема докладно висвітлена у психології та психолінгвістиці дотично питань, що стосуються обґрунтування понять «мова» і «мовлення», взаємозв'язку мовлення з мисленням (Л. Виготський, М. Жинкін, О. Леонтєв, О. Потєбня, С. Рубінштейн та ін.), з'ясування сутності образності як психологічної категорії (М. Басов, П. Блонський, О. Леонтєв, А. Петровський та ін.).

У сучасних дослідженнях (Л. Кавун, О. Казанова, О. Лихачова, О. Подлісецька, О. Юрчук та ін.) продовжується вивчення індивідуально-стильових особливостей новелістики відомих українських митців Г. Косинки, В. Стефаніка, Г. Тютюнника, Є. Гуцала та ін. Мова і стиль художніх творів О. Гончара були предметом дослідження багатьох авторів: М. Гуменного, А. Погрібного, Н. Сологуб, В. Фашенка та ін. Індивідуальний стиль мовлення Олесь Гончара вивчали Ю. Кохан, Л. Щербачук та ін.

Незважаючи на широкий спектр досліджуваних питань, проблема розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара залишається відкритою: відсутня чітко вибудована та структурована методична система, яка б ґрунтувалася на комунікативні якості мовлення, мовну особистість, мовну і мовленнєву компетенції та компетентність, стилістику мовлення, культуру мовлення та була призначена не тільки для вивчення у процесі фахової підготовки майбутніх філологів, але й у системі післядипломної освіти, зокрема підвищенні кваліфікації вчителів-філологів.

Отже, результати педагогічних спостережень засвідчили наявність низки суперечностей між: відсутністю науково-обґрунтованого підходу щодо розвитку образного мовлення як складової професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх філологів; системою сучасних методик навчання студентів у системі вищої школи та недостатністю відповідного інформаційно-методичного забезпечення, яке б відповідало вимогам сучасних змін у реформуванні галузі науки, що зумовили вибір теми дисертаційного дослідження - «Методика розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконувалося відповідно до теми «Теорія і практика формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців» (№0109U000212), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Автором досліджувався теоретико-методичний аспект розвитку образного мовлення в майбутніх філологів. Тему затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (протокол № 4 від 27.06.2007 р.) й узгоджено в координаційній раді при АПН України (протокол № 9 від 27.11.2007 р.).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара.

Завдання дослідження:

1. Виявити потенційну можливість засобів образності новелістики Олеся Гончара для розвитку образного мовлення майбутніх філологів; уточнити поняття «образне мовлення», «образ», «образність мовлення», «засоби образності».
2. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара.
3. Обґрунтувати педагогічні умови розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара.

4. Розробити й експериментально апробувати методику розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара.

Об'єкт дослідження – навчально-мовленнєва діяльність майбутніх філологів.

Предмет дослідження – методика розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара.

Гіпотеза дослідження – розвиток образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара відбуватиметься ефективно, якщо реалізувати такі педагогічні умови: взаємозв'язок вивчення мовознавчих і літературознавчих дисциплін у процесі розвитку образного мовлення; забезпечення методичного супроводу розвитку образного мовлення системою вправ репродуктивно-творчого характеру на основі новелістики Олеся Гончара; використання інтерактивних методів навчання; занурення студентів в активне мовленнєво-розвивальне середовище, пов'язане з новелістикою Олеся Гончара.

Методи дослідження. З метою перевірки гіпотези, досягнення мети, а також реалізації поставлених завдань у роботі було використано методи теоретичного пошуку: аналіз лінгводидактичної, психолого-педагогічної літератури з питань образності мовлення, семантичний і системний аналіз для систематизації категоріально-понятійного апарату дослідження.

Методи емпіричного дослідження: опитування студентів з метою з'ясування місця образного мовлення у професійно-мовленнєвій діяльності філологів та наявних труднощів розвитку образного мовлення майбутніх філологів; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) з метою перевірки ефективності виокремлених педагогічних умов і розробленої лінгводидактичної моделі розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара; методи математичної статистики (обробка результатів експериментальної роботи та їх інтерпретація) з метою перевірки достовірності результатів дослідження й підтвердження гіпотези, зокрема пакет прикладних програм SPSS та MS Excel та математико-статистичних методів обробки інформації: шкалювання, групування у статистичні ряди, порівняння статистичних вибірок, кореляційний аналіз.

База дослідження. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. В експерименті було задіяло 632 студента.

Наукова новизна дослідження: уперше визначено й обґрунтовано педагогічні умови (взаємозв'язок вивчення мовознавчих і літературознавчих дисциплін у процесі розвитку образного мовлення; забезпечення методичного супроводу розвитку образного мовлення системою вправ репродуктивно-творчого характеру на основі новелістики Олеся Гончара; використання інтерактивних технологій навчання; занурення студентів в активне мовленнєво-розвивальне середовище, пов'язане з новелістикою Олеся Гончара) та лінгводидактична модель з етапами

(когнітивно-мотиваційний, комунікативно-діяльнісний, комунікативно-творчий) розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олесь Гончара; виявлено критерії та показники (особистісно-мотиваційний критерій із показниками: усвідомлення необхідності саморозвитку мовної особистості філологів як носіїв культури мови і мовлення у сучасному суспільстві; усвідомлення ролі образного мовлення у процесі опосередкованого суб'єктивного відображення фактів, явищ, предметів довкілля у вигляді конкретно чуттєвих уявлень, асоціативно пов'язаних один з одним, реальних чи створених уявою у свідомості мовця; вмотивованість до застосування засобів образності у мовленнєвій діяльності; когнітивно-лінгвістичний критерій із показниками: знання психолінгвістичних закономірностей та механізмів образного мовлення у процесі вивчення новелістики Олесь Гончара; розуміння сутності базових понять, що систематизують уявлення майбутніх філологів про образне мовлення; обізнаність із засобами образності мовлення та підходами щодо їх класифікації; творчо-діяльнісний критерій із показниками: вміння визначати засоби образності при аналізі різних видів усних та письмових текстів; здатність свідомо та доречно застосовувати засоби образності у навчально-мовленнєвій діяльності; прояв літературно-творчих здібностей) рівнів розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олесь Гончара; виявлено потенційну можливість засобів образності новелістики Олесь Гончара для розвитку образного мовлення майбутніх філологів; уточнено сутність понять «мовлення», «образ», «образність», «засоби образності»; удосконалено зміст, форми та методи розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олесь Гончара; набула подальшого розвитку методика розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олесь Гончара.

Практична значущість дослідження полягає в розробці методики розвитку образного мовлення, системи вправ з розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олесь Гончара, навчально-методичного посібника «Основи розвитку образного мовлення майбутніх філологів», які можуть бути використані викладачами вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації у процесі фахової підготовки майбутніх філологів, а також у системі післядипломної освіти, зокрема підвищенні кваліфікації вчителів-філологів.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження № 2736 від 19.10.2012 р.), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (акт про впровадження № 127 від 04.10.2012р.), Міжнародного гуманітарного університету (акт про впровадження № 917 від 23.10.2012р.), Одеського обласного інституту вдосконалення вчителів (акт про впровадження № 851 від 13.11.2012р.), Херсонського державного університету (акт про впровадження № 07-12/2600 від 05.12.2012р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (акт про впровадження № 113 від 10.10.2012р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечується теоретичним і методологічним обґрунтуванням вихідних положень; використанням апробованого діагностувального інструментарію; репрезентативністю масиву досліджуваних; експериментально-дослідною перевіркою основної гіпотези, висновків, що забезпечило, крім теоретичного обґрунтування проблеми, її втілення у практику загальноосвітніх шкіл; використанням методів, адекватних предметові, меті й завданням, логіці розробки проблеми.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях «Теорія і практика формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів ВНЗ» (Одеса, 2008), «Підготовка фахівців для іноземних країн у вищих навчальних закладах України: проблеми та перспективи розвитку» (Одеса, 2010), «Управління освітніми закладами, стан проблем, стратегії розвитку» (Одеса, 2010) та всеукраїнських науково-практичних конференціях «Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу» (Одеса, 2007), «Пошуки і знахідки» (Слов'янськ, 2011), «Мовна підготовка іноземних громадян у вищих навчальних закладах України: стан проблеми та перспективи розвитку», (Одеса, 2012).

Основні результати дослідження відображено у 14 публікаціях, з них 5 статей у фахових виданнях України, 2 методичні посібники.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг тексту дисертації 173 сторінки. У роботі вміщено 20 таблиць, 4 рисунків, що займають 2 самостійні сторінки тексту. До списку використаних джерел увійшло 240 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання, методи, наукову новизну і практичну значущість отриманих результатів; подано відомості щодо їх апробації та структуру дисертаційної роботи.

У **першому розділі** «**Науково-теоретичні засади розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олесь Гончара**» визначено ступінь досліджуваності проблеми, уточнено зміст понять дослідження: «образ», «образність мовлення», «образне мовлення», «засоби образності»; визначено критерії, показники, схарактеризовано рівні розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олесь Гончара.

Визначено, що образ – це суб'єктивний феномен, який виникає в результаті предметно-практичної, сенсорно-перцептивної, мисленнєвої діяльності, що становить цілісне інтегративне відображення дійсності, в якому водночас представлені основні перцептивні категорії (простір, рух, колір, форма, фактура тощо); це загальнопсихологічне поняття, що використовується для

позначення особливої форми психічного явища, що має в ідеальному плані просторову організацію і часову динаміку. У літературознавстві та мовознавстві поняття «образ» розглядається передусім як категорія естетична. Образ у найбільш узагальненому вигляді виступає як загальна категорія художньої творчості, притаманна мистецтву форма відтворення, тлумачення і засвоєння життя шляхом створення об'єктів, що естетично впливають на внутрішній світ суб'єкта. Образ, який сприймається людиною через слово, є словесним образом. Через словесні образи сприймаються вторинні ознаки слова і в результаті такого експресивного смислу первинне значення слова змінюється і стає більш яскравим, багатоаспектним.

Образність мови – це здатність мовних одиниць викликати наочно-чуттєві уявлення про певний предмет чи явище, а образність мовлення – процес володіння засобами мовної образності, які у мовленні одержують своєрідне навантаження: відбір, повторення, розміщення, комбінування, трансформування тощо. Істотними ознаками образності є: яскравість, метафоричність, точність, оригінальність, цілеспрямованість, багатство використовуваних засобів тощо.

Науковцями (В. Виноградов, Н. Гавриш, О. Галич, Т. Мельник, Л. Новіков, О. Потебня та ін.) образність розглядається як специфічна властивість слова і пов'язується з семантичною структурою слова, оскільки образні можливості слова є результатом тривалих у часі перетворень, стилістичних і семантичних змін, що відбуваються за рахунок посилення одних або послаблення інших сем. У літературознавчому аспекті це поняття розглядається ширше, оскільки пов'язане не лише з мовленнєвою організацією художнього тексту, а й з тими образами, що викликають певні естетичні почуття і відчуття єдності раціонального та емоційного.

Аналіз наукових джерел засвідчує наявність терміна «образне мовлення», що використовується для характеристики мовлення, яке вирізняється усвідомленим, цілеспрямованим використанням спеціальних мовних засобів, здатним викликати образні уявлення, тобто мовлення, що характеризується образністю як його якістю.

У дослідженні образне мовлення розглядається як складне багатоаспектне утворення, що характеризується суб'єктивним відображенням фактів, предметів, явищ довкілля у вигляді конкретно-чуттєвих уявлень; процесом усвідомлення і розуміння асоціативних зв'язків слів і словосполучень; здатністю людини активно і доречно використовувати у власних усних чи письмових висловлюваннях різноманітні засоби образності.

Науковці (В. Виноградов, Б. Головін, Л. Новіков, М. Пентилюк, О. Пономарів, Д. Розенталь, З. Франко та ін.) одноставно стверджують, що образність мовлення є невід'ємною частиною художнього стилю і виявляється у передачі загального поняття через словесний образ, що є емоційним сприйняттям дійсності. У стилістиці для характеристики різних стилів мовлення використовуються різні групи засобів. Під поняттям «образні засоби мовлення» розуміємо особливі твори на рівні звука, слова, словосполучення, тексту, що сприяють створенню

словесного образу як результату складної аналітико-синтетичної діяльності на основі сприймання художнього тексту і контексту, пов'язаної із значним розширенням семантичних зв'язків слова, поєднанням первинного поняттєвого змісту з вторинним – експресивно-образним. За результатами вивчення науково-теоретичних джерел було визначено такі групи образних засобів мовлення: фонетичні, лексичні, словотворчі, морфологічні, синтаксичні, тропи, стилістичні фігури, елементи інтонаційної виразності.

Обґрунтовано можливість застосування новелістики Олесея Гончара як ефективного засобу розвитку образного мовлення майбутніх філологів, що зобумовлено такими чинниками: новела як літературний жанр своєю композиційною побудовою, використанням різних естетично-виражальних засобів початково є твором з великими образними можливостями; мова новели відрізняється такими рисами: лаконічність, яскравість, влучність, емоційна образність художніх засобів; індивідуальний стиль Олесея Гончара характеризується як лірично-романтичний, якому притаманні яскрава поетичність, ліризм, суб'єктивно емоційна думка, життєстверджувальне начало, художньо-образне світобачення.

Критеріями і показниками рівнів розвитку образного мовлення майбутніх філологів було обрано: 1) особистісно-мотиваційний (показники: усвідомлення необхідності саморозвитку мовної особистості філологів як носіїв культури мови і мовлення у сучасному суспільстві; усвідомлення ролі образного мовлення у процесі опосередкованого суб'єктивного відображення фактів, явищ, предметів довкілля у вигляді конкретно чуттєвих уявлень, асоціативно пов'язаних один з одним, реальних чи створених уявою у свідомості мовця; вмотивованість до застосування засобів образності у мовленнєвій діяльності); 2) когнітивно-лінгвістичний (показники: знання психолінгвістичних закономірностей та механізмів образного мовлення у процесі вивчення новелістики Олесея Гончара; розуміння сутності базових понять, що систематизують уявлення майбутніх філологів про образне мовлення; обізнаність із засобами образності мовлення та підходами щодо їх класифікації); 3) творчо-діяльнісний (показники: вміння визначати засоби образності при аналізі різних видів усних та письмових текстів; здатність свідомо та доречно застосовувати засоби образності в навчально-мовленнєвій діяльності; прояв літературно-творчих здібностей).

На основі визначених критеріїв і показників було схарактеризовано рівні розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олесея Гончара: високий, достатній, низький, незадовільний.

Високий рівень. Майбутній філолог обізнаний з сутністю і структурою феномена «образне мовлення», його закономірностями та механізмами образного висловлювання, добре обізнаний із сутністю базових понять «мовлення», «образ», «образне мовлення», визначає етапи процесу породження образного мовлення та структуру образного висловлювання, розуміє принципи та

підходи щодо класифікації засобів образності мовлення, правильно використовує їх при виконанні завдань на класифікацію засобів образності, добре володіє вміннями визначати засоби образності при аналізі художнього твору, здатний виділити приклади до всіх груп засобів образного мовлення, свідомо і доречно користується засобами образності мовлення у навчально-мовленнєвій діяльності і повсякденному спілкуванні; активно виявляє літературно-творчі здібності, здатний скласти твір різної форми (казка, вірш, оповідання) обсягом 3-4 сторінки, представити різні варіанти виконання одного завдання, виявляє творчу ініціативу у використанні засобів образності мовлення.

Достатній рівень. Майбутній філолог обізнаний з сутністю і структурою образного мовлення, його закономірностями та механізмами образного висловлювання, але припускає 3-4 помилки, у цілому обізнаний із сутністю базових понять «мовлення», «образ», «образне мовлення», але припускає помилки у визначенні етапів процесу породження образного мовлення та структури образного висловлювання; обізнаний із принципами та підходами щодо класифікації засобів образності мовлення, але припускає окремі помилки при виконанні завдань на класифікацію засобів образності; достатньо володіє вміннями визначати засоби образності при аналізі художнього твору, здатний виділити приклади засобів образного мовлення, але подекуди припускає помилки; усвідомлено користується засобами образності мовлення у навчально-мовленнєвій діяльності; має літературно-творчі здібності, що виявляються у складанні творів переважно однієї літературної форми, невеликих за обсягом, використовує при цьому найчастіше вживані засоби образності.

Низький рівень. Майбутній філолог обізнаний з застосуванням образного мовлення у навчально-мовленнєвій діяльності лише вибірково, здебільшого обізнаний із змістом поняття «образне мовлення», але не розуміє закономірності та механізми образного висловлювання, виявляє низький рівень обізнаності щодо базових понять «мовлення», «образ», «образне мовлення», припускає 5-6 помилок у визначенні етапів процесу породження образного мовлення та структури образного висловлювання, мало обізнаний із принципами та підходами щодо класифікації засобів образності мовлення, при виконанні завдань на класифікацію засобів образності припускає значну кількість помилок, розрізняє різні групи засобів образності мовлення, здатний виділити їх у тексті твору, але припускає значну кількість помилок, усвідомлює необхідність застосування засобів образності мовлення у навчально-мовленнєвій діяльності, але користується ними лише при нагальній потребі, виявляє низькі літературно-творчі здібності, здатний до складання творів з простим сюжетом або описом, не вміє доцільно використовувати засоби образності мовлення.

Незадовільний рівень. Майбутній філолог не достатньо обізнаний з застосуванням образного мовлення у навчально-мовленнєвій діяльності, не виявляє готовності до застосування образного мовлення у навчально-мовленнєвій діяльності, припускає помилки у визначенні

більшості із запропонованих завдань, не знає і не розуміє психологічні закономірності та механізми образного висловлювання, не знає сутності базових понять і не вміє визначати етапи процесу породження образного мовлення та структуру образного виловлювання; має поверхневі знання щодо класифікації засобів образності мовлення, не здатний правильно виконати завдання на класифікацію засобів образності, обізнаний із різними групами засобів образності мовлення, але не здатний виділити їх у тексті твору, розуміє необхідність застосування засобів образності мовлення у навчально-мовленнєвій діяльності, але практично не використовує їх, не виявляє літературно-творчих здібностей, здатний до складання елементарних творів з незначною кількістю засобів образності мовлення.

У другому розділі «Експериментальна методика розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара» розроблено лінгводидактичну модель розвитку образного мовлення майбутніх філологів, визначено принципи, педагогічні умови, етапи її реалізації, висвітлено результати експериментального дослідження.

У дослідженні було визначено педагогічні умови розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара, а саме: взаємозв'язок вивчення мовознавчих і літературознавчих дисциплін у процесі розвитку образного мовлення; забезпечення методичного супроводу розвитку образного мовлення системою вправ репродуктивно-творчого характеру на основі новелістики Олеся Гончара; використання інтерактивних методів навчання; занурення студентів в активне мовленнєво-розвивальне середовище, пов'язане з новелістикою Олеся Гончара. Щодо першої педагогічної умови, зауважимо, що в започаткованому дослідженні міжпредметні зв'язки виступають таким співвідношенням між мовою, зокрема стилістикою, і літературою, яке передбачало взаємовикористання і взаємозабезпечення не лише змісту, а й методів, форм і засобів навчання, необхідних для розв'язання пізнавальних завдань і формування мовної особистості загалом. У дослідженні базовими предметами виступили «Культура української мови», (де студенти отримали знання стосовно образності як комунікативної якості мовлення), «Історія української літератури та критики», (передбачала вивчення творчості Олеся Гончара і новелістики як жанру літератури), «Стилїстика української мови», (обізнаність студентів із образними засобами мовлення). Такий взаємозв'язок предметів, як нам убачається, дозволив поєднати слово і образ, адже слово – це категорія мовна, а образ – мовленнєва. Слово і образ утворюють діалектичну єдність, яку не можна роз'єднати, йдучи від слова можна пробудити думку студентів і навчити їх відчувати всі смислові відтінки слова.

Правильно побудована система вправ є однією з педагогічних умов оптимізації роботи з розвитку образного мовлення майбутніх філологів, за допомогою яких відбувається реалізація провідної мети – розвиток гармонійної мовної особистості або практичних дій. У дослідженні поняття «вправа» розглядається у подвійному значенні цього слова: 1) як розвиток певних якостей,

навичок постійною роботою над ними; 2) як завдання, що виконуються для цього. При визначенні змісту вправ було використано одну з найбільш відомих класифікацій цілей навчання – таксономію Б. Блума в когнітивній галузі, що включає шість рівнів, розміщених відповідно до складності завдань: знання, розуміння, використання, аналіз, синтез, оцінка.

На основі таксономії Б. Блума було створено систему вправ з використанням текстів новел Олеся Гончара, які розподілялися на три групи відповідно до характеру інтелектуально-мовленнєвої діяльності студентів, кожна з яких охоплювала по два рівні таксономії: репродуктивні, спрямовані на формування вміння з'ясувати образні засоби у художньому творі (визначення ролі образних засобів у художньому тексті; запам'ятовування образних засобів із тексту новел; розпізнавання різних груп засобів образності; заміна мовних конструкцій синонімічними (стилістичний експеримент); комбінування основних груп образних засобів; знаходження в художньому творі рідко вживаних засобів образності (старослав'янізми, звуконаслідування, риторичні запитання); образний опис власних відчуттів після прочитання новели); аналітичні, які сприяли формуванню вміння аналізувати художній текст, добирати образні засоби відповідно до завдань (класифікація засобів образності у художньому творі; вибір із тексту новели образних засобів, що найбільше вразили; визначення взаємозв'язку різних образних засобів; здійснення елементів структурно-сміслового аналізу твору; визначення авторського стилю мовлення; розчленування твору та виокремлення образних засобів у мікротексті; добір прикладів образних засобів відповідно до їх класифікації; виокремлення ключових образних понять, що відображають зміст твору); продуктивні, які сприяли формуванню вміння доцільно використовувати образні засоби, розвитку творчих проявів у образно-мовленнєвій діяльності (доповнення твору образними засобами із збереженням авторського стилю; заміна образних засобів твору власними; імпровізація за текстом новели; виділення образних засобів, що найбільше вразили; оцінка події описаної в новелі; висловлення власного ставлення до героїв твору; зміна фабули твору; поширення авторського тексту через уведення роздуму, розповіді чи опису; зміна особи оповідача). За ступенем складності усі вправи і завдання поділялися на прості, що передбачали виконання 1-2 операцій і сприяли формуванню і вдосконаленню елементарних мовленнєвих навичок; комбіновані, котрі включали кілька операцій і допомагали формувати у студентів більш складніші вміння і навички; комплексні, що ґрунтувалися на використанні певної сукупності різноманітних вмінь і навичок мисленнєво-мовленнєвої діяльності майбутніх філологів, уже сформованих на попередніх етапах роботи.

Наступною умовою ефективності експериментального дослідження є використання методів інтерактивного навчання. Аналіз наукових джерел дозволив визначити певні характеристики методів інтерактивного навчання, які обґрунтовують їх актуальність та значущість для професійно-педагогічної підготовки майбутніх філологів: по-перше, висока ефективність інтерактивних

методів досягається за рахунок інтенсифікації міжособистісного спілкування, реалізації всіх боків спілкування: інформативного (передання і збереження інформації), інтерактивного (організація і взаємодія у спільній діяльності), перцептивного (сприймання і розуміння один одного); по-друге, в процесі використання інтерактивних методів навчання створюються умови для реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин за різними напрямками взаємодії: викладач – студент, студент – студенти, викладач – підгрупа, студент – підгрупа тощо; по-третє, інтерактивні методи сприяють реалізації різних рівнів інтелектуальної активності студентів (репродуктивного, евристичного, креативного), інтенсифікації творчої мисленнєво-мовленнєвої діяльності в умовах групової взаємодії, а також позитивно впливають на розвиток у студентів мислення, пам'яті, образного зв'язного мовлення, творчої уяви, що інтенсифікує навчально-пізнавальну діяльність завдяки глибині й швидкості переробки, стимулює розвиток особистісного потенціалу студента, його самореалізацію; по-четверте, використання інтерактивних методів навчання передбачає реалізацію дидактичних завдань у комфортних для студентів умовах, зняття психологічних бар'єрів спілкування, створення емоційно привабливих ситуацій спілкування, що пробуджує евристичність мисленнєво-мовленнєвої діяльності, отримання задоволення від процесу спілкування.

Мовленнєво-розвивальне середовище розглядаємо як сукупність складових, що сприяють професійному й особистісному розвитку майбутніх філологів шляхом навчально-пізнавальної діяльності за умови активної взаємодії педагога і студентів. Компонентами мовленнєво-розвивального середовища було визначено: психолого-комунікативний (установлення між учасниками навчального процесу довіри, емпатії, допомоги і підтримки); гностичний (володіння студентами способами інтелектуально-мовленнєвої діяльності, навичками самостійної роботи з текстом новел Олеся Гончара); соціально-поведінковий (взаємодія у процесі навчання, різні форми і способи співорганізації); предметний (наявність засобів, що сприяють раціональній організації мовленнєвої діяльності, зокрема таблиць образних засобів у новелах Олеся Гончара); методичний (різноманітні методи і форми спілкування, що використовуються в освітньому просторі, та самостійна робота з творами Олеся Гончара).

Експериментальна робота здійснювалась у межах вивчення навчальної дисципліни «Стилістика української мови», що вивчається студентами в 7 семестрі. Засобом розвитку образного мовлення студентів виступила новелістика Олеся Гончара. Зауважимо, що новелістика як літературний жанр і творчість Олеся Гончара вивчалася майбутніми філологами в курсі «Історія української літератури і критики» в 6 семестрі. Для вирішення завдання розвитку образного мовлення майбутніх філологів було відібрано 6 новел Олеся Гончара: «Плацдарм», «Чорний яр», «Весна за Моравою», «За мить щастя», «Кресафт», «Модри Камень». Попередню роботу над літературними творами було спрямовано на лінгвістичний аналіз новел та виділення в

них засобів образності. За результатами аналізу складено таблиці, в яких виокремлено основні групи засобів образності мовлення.

На формувальному етапі експерименту було створено лінгводидактичну модель розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара. Розроблену лінгводидактичну модель розуміємо як гіпотетичне утворення, що дає можливість унаочнити процес розвитку образного мовлення студентів та через модельне уявлення представити взаємозв'язок основних елементів цієї системи та їх функціонування. В основу лінгводидактичної моделі було покладено систему принципів, навчальних цілей, методів і форм навчання. Крім того, у зміст моделі було закладено систему вправ з розвитку образного мовлення майбутніх філологів; визначено мету та прогнозований результат, педагогічні умови, що забезпечують досягнення цього результату, а також етапи експериментальної методики розвитку образного мовлення майбутніх філологів та відповідні кожному з них вправи та методи навчання.

Лінгводидактична модель обіймала три взаємопов'язані етапи: когнітивно-мотиваційний, комунікативно-діяльнісний, комунікативно-творчий. Завданнями першого, когнітивно-мотиваційного, етапу були: доповнення, узагальнення і систематизація знань студентів щодо феномена «образне мовлення», зокрема базових понять «мовлення», «образ», «образність», «засоби образності»; формування вміння з'ясовувати засоби образності у художньому творі; мотивація образномовленнєвої діяльності майбутніх філологів. На цьому етапі основну увагу було зосереджено на опануванні студентами необхідної термінологіки, формуванні понятійного апарату щодо проблеми образного мовлення. Для цього було використано основні форми організації навчання у вищій школі: лекції, практичні заняття, самостійну роботу студентів з урахуванням особливостей організації навчання за кредитно-модульною системою. У роботі зі студентами на першому етапі було використано такі види лекцій: лекція-візуалізація, лекція-бесіда, лекція з використанням випереджувальних завдань. Це дало можливість доповнити, систематизувати знання теми студентами, сформувати певний рівень обізнаності щодо основних стилістичних понять. Основним методом активізації навчальної діяльності студентів виступили запитання різного характеру: репродуктивні (назвіть, пригадайте, визначте), доповнюючі (додайте, уточніть), підсумкові.

На практичних заняттях на когнітивно-мотиваційному етапі закріплювалися теоретичні знання студентів та формувалось на їх основі вміння з'ясовувати образні засоби в художньому тексті новел Олеся Гончара. Активно використовувалися вправи як система завдань, спрямованих на розвиток образного мовлення студентів, а саме: репродуктивні вправи, які забезпечували формування у студентів умінь розпізнавати, запам'ятовувати, комбінувати образні засоби. Провідним видом спілкування на практичних заняттях виступили діалог і полілог, оскільки діалогове спілкування мало низку переваг: високий рівень засвоєння інформації; вироблення умінь

слухати і чути іншого; активізація мислення і мовлення учасників спілкування; обмін досвідом через взаємодію учасників процесу спілкування; розвиток індивідуальних можливостей та психолінгвістичних здібностей студентів.

Другий, комунікативно-діяльнісний, етап було спрямовано на активізацію в мовленні студентів образних засобів, визначення їх функціонального призначення, вміння аналізувати авторський текст, розуміти доцільність уживання образних засобів відповідно до авторського задуму. На цьому етапі було продовжено роботу із засвоєння студентами образних засобів, водночас характер їхньої мисленнєво-мовленнєвої діяльності змінився, що вплинуло на методику роботи. Увагу на цьому етапі було зосереджено на формуванні вмінь не лише розпізнавати, а й активно діяти з образними засобами: пояснювати, демонструвати, установлювати взаємозв'язки, визначати відповідність, пояснювати причини, упорядковувати, класифікувати, добирати приклади тощо. На практичних заняттях застосовувалися прості, комбіновані вправи, які передбачали використання сукупності різних умінь, уже сформованих у студентів. На цьому етапі застосовувалися інтерактивні методи, що урізноманітнювали мовленнєву діяльність майбутніх філологів за рахунок зміни методів навчання (проблема по колу, круглий стіл, карусель, робота з картами-еталонами і т. ін.).

Третій, комунікативно-творчий, етап роботи було зорієнтовано на формування у майбутніх філологів умінь доцільно використовувати образні засоби у професійно-мовленнєвій діяльності, розвиток творчих проявів особистості в образномовленнєвій діяльності. Основним методом, що забезпечував реалізацію завдань комунікативно-творчого етапу, були вправи продуктивного характеру. За складністю переважали вправи комбіновані і комплексні, які акумулювали все, що набули студенти-філологи в попередніх вправах, і активізували пізнавальну діяльність та творче мислення майбутніх філологів, оскільки включали частково-пошукові і проблемні завдання, сприяли глибокому засвоєнню відомостей з лексики і граматики, виробленню умінь добирати і використовувати мовні засоби з урахуванням ситуації спілкування, емоційно-експресивного і стилістичного забарвлення.

Виконання вправ здійснювалось у різних формах взаємодії: індивідуально, в парах, підгрупами, колективно. Відповідно було дібрано методи і прийоми, спрямовані не лише на систематизацію, а й конкретизацію знань про засоби образності та вміння доречно використовувати їх у різних ситуаціях спілкування, при створенні власних творів (гра-тренінг «Літератори і критики», рольова гра «Інтерв'ю з Олесем Гончаром», створення власних письмових висловлювань малих форм у вигляді мініатюри, есе, етюдів і т. ін.).

Отже, реалізація визначених педагогічних умов сприяла ефективному розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олесея Гончара, що було підтверджено результатами порівняння динаміки рівнів розвитку на констатувальному і

прикінцевому етапах дослідження. Так, високий рівень розвитку образного мовлення у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара показали 23,7% майбутніх філологів ЕГ (було 3,5%) і 5,9% КГ (було 3,8%), достатній – 58,0% ЕГ (було 13,1%) і 16,2% КГ (було 12,7%). Зменшення кількості респондентів з низьким рівнем розвитку образного мовлення досягло 15,7% в ЕГ (було 29,3%) і 26,8% КГ (було 29,5%); з незадовільним – 2,6% в ЕГ (було 54,1%) і 51,1% КГ (було 54,0%) майбутніх філологів.

Достовірність результатів було перевірено за критерієм χ^2 (MS Excel), що підтвердило гіпотезу дослідження.

Доцільність та ефективність пропонованої методики позитивно відбилася на розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара: вони свідомо використовували теоретичні знання на практиці, здійснювали наукове обґрунтування психолінгвістичних явищ та механізмів розвитку образного мовлення, феноменів, засобів образності у навчальній та професійно-мовленнєвій діяльності, вміло використовували різні засоби образності у професійному та повсякденному мовленню.

Проведене дослідження дозволило дійти таких **висновків**.

1. Образ – це суб'єктивний феномен, загальнопсихологічне поняття, що використовується для позначення особливої форми психічного явища і має в ідеальному плані просторову організацію і часову динаміку. Образність мови – це здатність мовних одиниць викликати наочно-чуттєві уявлення про щось, а образність мовлення – процес володіння засобами мовної образності, які в мовленні одержують своєрідне навантаження: відбір, повторення, розміщення, комбінування, трансформування тощо. Істотними ознаками образності виступають яскравість, метафоричність, багатство використовуваних засобів, точність, оригінальність, цілеспрямованість тощо.

2. У дослідженні образне мовлення визначається як складне багатоаспектне утворення, що характеризується суб'єктивним відображенням фактів, предметів, явищ довкілля у вигляді конкретно-чуттєвих уявлень; процесом усвідомлення і розуміння асоціативних зв'язків слів і словосполучень; здатністю людини активно і доречно використовувати у власних усних чи письмових висловлюваннях різноманітні засоби образності.

Під поняттям «засоби образності мовлення» розуміємо особливі твори на рівні звуку, слова, словосполучення, тексту, що сприяють створенню словесного образу як результату складної аналітико-синтетичної діяльності на основі сприймання художнього тексту і контексту, пов'язаної із значним розширенням семантичних зв'язків слова, поєднанням первинного поняттєвого змісту з вторинним – експресивно-образним. За результатами вивчення науково-теоретичних джерел було визначено такі групи образних засобів мовлення: фонетичні, лексичні, словотворчі, морфологічні, синтаксичні, тропи, стилістичні фігури, елементи інтонаційної виразності.

3. Обґрунтовано можливість застосування новелістики Олеся Гончара як ефективного засобу розвитку образного мовлення майбутніх філологів, що обумовлено такими чинниками: новела як літературний жанр своєю композиційною побудовою, використанням різних естетично-виражальних засобів початково є твором з великими образними можливостями; мова новели відрізняється такими рисами: лаконічність, яскравість, влучність, емоційна образність художніх засобів; індивідуальний стиль Олеся Гончара характеризується як лірично-романтичний, якому притаманні яскрава поетичність, ліризм, суб'єктивно емоційна думка, життєстверджувальне начало, художньо-образне світобачення.

4. На основі аналізу науково-теоретичних положень було визначено критерії і показники розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара, зокрема: особистісно-мотиваційний (показники: усвідомлення необхідності саморозвитку мовної особистості філологів як носіїв культури мови і мовлення у сучасному суспільстві; усвідомлення ролі образного мовлення у процесі опосередкованого суб'єктивного відображення фактів, явищ, предметів довкілля у вигляді конкретно чуттєвих уявлень, асоціативно пов'язаних один з одним, реальних чи створених уявою у свідомості мовця; вмотивованість до застосування засобів образності у мовленнєвій діяльності), когнітивно-лінгвістичний (показники: знання психолінгвістичних закономірностей та механізмів образного мовлення у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара; розуміння сутності базових понять, що систематизують уявлення майбутніх філологів про образне мовлення; обізнаність із засобами образності мовлення та підходами щодо їх класифікації), творчо-діяльнісний (показники: вміння визначати засоби образності при аналізі різних видів усних та письмових текстів; здатність свідомо та доречно застосовувати засоби образності у навчально-мовленнєвій діяльності; прояв літературно-творчих здібностей).

5. У дослідженні було визначено педагогічні умови ефективного розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара: взаємозв'язок вивчення мовознавчих і літературознавчих дисциплін у процесі розвитку образного мовлення; забезпечення методичного супроводу розвитку образного мовлення системою вправ репродуктивно-творчого характеру на основі новелістики Олеся Гончара; використання інтерактивних методів навчання; занурення студентів в активне мовленнєво-розвивальне середовище, пов'язане з новелістикою Олеся Гончара.

6. На формувальному етапі дослідження було розроблено й експериментально апробовано методику розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара, в основу якої покладено відповідну лінгводидактичну модель, що передбачала такі етапи: когнітивно-мотиваційний, комунікативно-діяльнісний, комунікативно-творчий, для кожного з яких були визначені навчальні цілі, методи і форми їх реалізації. Проведена педагогічно-

експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара підтвердила доцільність упровадження розробленої системи вправ, що включала три групи: репродуктивні, аналітичні та продуктивні.

7. Порівняння динаміки змін рівнів розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара на констатувальному і прикінцевому етапах дослідження засвідчило, що високий рівень розвитку образного мовлення виявило 23,7% майбутніх філологів ЕГ (було 3,5%) і 5,9% КГ (було 3,8%), достатній – 58,0% ЕГ (було 13,1%) і 16,2% КГ (було 12,7%). Зменшення кількості респондентів з низьким рівнем розвитку образного мовлення у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара досягло 15,7% в ЕГ (було 29,3%) і 26,8% КГ (було 29,5%); з незадовільним – 2,6% в ЕГ (було 54,1%) і 51,1% КГ (було 54,0%).

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми розвитку образного мовлення майбутніх філологів. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні психолінгвістичного та етносоціокультурного контексту розвитку образного мовлення майбутніх філологів.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в таких публікаціях автора:

1. Фоміна І. Л. Актуальні проблеми розвитку образного мовлення майбутніх фахівців (теоретико-лінгвістичне обґрунтування) / І. Л. Фоміна // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Зб. наук. пр. – №1-2. – Одеса: Вид-во ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2009. – С.319-326.

2. Фоміна І. Л. Аналіз виражальних засобів новели Олеся Гончара «За мить щастя») / І. Л. Фоміна // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: Зб. наук. пр. – №4-5. – Одеса: Вид-во ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2008. – С. 121-127.

3. Фоміна І. Л. Проблема образного мовлення у стилістиці / І. Л. Фоміна // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: Зб. наук. пр. – №9-10. – Одеса: Вид-во ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2011. – С. 160-168.

4. Фоміна І. Л. «Образне мовлення» у формуванні мовленнєвої культури майбутнього вчителя / І. Л. Фоміна // Гуманізація навчально-виховного процесу: (Зб. наук. пр.). – Випуск LIX. – Слов'янськ: Вид-во СДПУ, 2012. – С.90-100.

5. Фоміна І. Л. Розвиток образного мовлення майбутніх філологів засобами новелістики Олеся Гончара / І. Л. Фоміна // Проблеми трудової і професійної підготовки: (Зб. наук. пр.). – Випуск 17. – Слов'янськ: Вид-во СДПУ, 2012. – С.195-204.

6. Фоміна І. Л. Методика розвитку образного мовлення у іноземних студентів / І. Л. Фоміна // Виховання і культура. Міжнарод. науково-практ. журнал. – Одеса, – №1-2 (17-18), 2009.) / Ред.кол.: А.М. Богуш та ін. – Одеса, 2009. – С.109-114.
7. Фоміна І. Л. Проблеми образного мовлення в сучасній лінгводидактиці: матеріали міжнар. науково-практ. студентської конф. [«Управління освітніми закладами, стан проблем, стратегії розвитку»], (Одеса, 29 жовтня 2010 р.) / Ред. кол.: В. М. Гладкова – Одеса: Вид-во ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2010. – С.117-118.
8. Фоміна І. Л. Індивідуалізація навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України: матеріали міжнар. науково-практ. конф. [«Підготовка фахівців для іноземних країн у вищих навчальних закладах України: проблеми та перспективи розвитку»], (Одеса, 24-25 червня 2010 р.) / Ред. кол.: С. К. Хаджирадєва. – Одеса, 2010. – С. 74-76.
9. Фоміна І. Л. Результати педагогічного експерименту з розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара
10. Фоміна І. Л. Образне мовлення педагога як складова його професійної майстерності: матеріали наук. конф. [«Пошуки і знахідки»], (Слов'янськ, квітень 2011р.) – Випуск 11. – Том I- / Ред. кол.: Б. І. Коротяєв та ін. – Слов'янськ, 2011. – С.160-164.
11. Фоміна І. Л. Основи розвитку образного мовлення майбутніх філологів / Навчально-методичний посібник/ Фоміна І.Л. – Одеса: ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2012. – 140 с.
12. Фоміна І. Л. Діалог в навчанні та в спілкуванні (початковий етап вивчення української мови як іноземної) / Практикум / Фоміна І.Л. – Одеса: ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2009. – 38 с.

Анотація

Фоміна І. Л. Методика розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова). – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» МОН молоді спорту України. – Одеса, 2013.

У дисертації досліджувалась методика розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара. Розроблено й науково обґрунтовано лінгводидактичну модель розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара, яка складається з трьох взаємопов'язаних етапів: когнітивно-мотиваційний, комунікативно-діяльнісний, комунікативно-творчий; визначено педагогічні умови, за яких така робота відбуватиметься ефективніше; виявлено критерії (особистісно-мотиваційний, когнітивно-лінгвістичний, творчо-діяльнісний) з їх показниками; охарактеризовано рівні розвитку

образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара (високий, достатній, низький і незадовільний).

Ключові слова: мовлення, образ, образність, засоби образності, образне мовлення, поетичне мовлення, майбутні філологи, новелістика Олеся Гончара.

Аннотация

Фомина И. Л. Методика развития образной речи будущих филологов в процессе изучения новеллистики Олеся Гончара. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского» МОНмолодѣжьспорта Украины. – Одесса, 2013.

В диссертации исследуется методика развития образной речи будущих филологов в процессе изучения новеллистики Олеся Гончара.

В первой главе «Научно-теоретические основы развития образной речи будущих филологов в процессе изучения новеллистики Олеся Гончара» раскрыто и научно обосновано сущность понятия «образность», уточнены понятия «образная речь», «поэтическая речь», «средства образности», «образная речь»; исследовано состояние развития образной речи будущих филологов.

Определено, что образ – это субъективный феномен, возникающий в результате предметно-практической, сенсорно-перцептивной, мыслительной деятельности, что составляет целостное интегративное отражение действительности, в котором одновременно представлены основные перцептивные категории (пространство, движение, цвет, форма, фактура т.д.).

Образность речи – это способность языковых единиц вызывать наглядно-чувственные представления об определенном предмете или явлении, а образность речи – процесс владение средствами языковой образности, которые в речи получают своеобразные нагрузки: отбор, повторения, размещения, комбинирования, трансформации и т.д. Существенными признаками образности является: яркость, метафоричность, точность, оригинальность, целеустремленность, богатство используемых средств и т.п.

Анализ научных источников свидетельствует о наличии термина «образная речь», которая используется для характеристики речи, отличающейся осознанным, целенаправленным использованием специальных языковых средств, способных вызвать образные представления, т.е. речи, которая характеризуется образностью как ее качеством.

В исследовании рассмотрена образная речь как сложное многоаспектное образование, характеризующееся субъективным отражением фактов, предметов, явлений окружающей действительности в виде конкретно-чувственных представлений; процессом осознания и

понимания ассоциативных связей слов и словосочетаний; способностью человека активно и уместно использовать в собственных устных или письменных высказываниях разнообразные средства образности.

Под понятием «средства образности речи» подразумеваются особые образования на уровне звука, слова, словосочетания, текста, способствующие созданию словесного образа как результата сложной аналитико-синтетической деятельности на основе восприятия художественного текста и контекста, связанной со значительным расширением семантических связей слова, сочетанием первичного понятийного содержания с вторичным – экспрессивно-образным. По результатам изучения научно-теоретических источников были определены следующие группы образных средств речи: фонетические, лексические, словообразовательные, морфологические, синтаксические, тропы, стилистические фигуры, элементы интонационной выразительности.

Во второй главе «Экспериментальная методика развития образной речи будущих филологов в процессе изучения новеллистики Олеса Гончара» определены критерии уровней развития образной речи будущих филологов в процессе изучения новеллистики Олеса Гончара, а именно: 1) личностно-мотивационный с показателями: осознание необходимости саморазвития языковой личности филологов как носителей культуры языка и речи в современном обществе; осознание роли образной речи в процессе опосредованного субъективного отражения фактов, явлений, предметов окружающей среды в виде конкретно чувственных представлений, ассоциативно связанных друг с другом, реальных или созданных воображением в сознании говорящего, мотивированность к применению средств образности в речевой деятельности; 2) когнитивно-лингвистический с показателями: знание психолингвистических закономерностей и механизмов образной речи в процессе изучения новеллистики Олеса Гончара, понимание сущности базовых понятий, систематизирующих представления будущих филологов об образной речи; осведомленность о средствах образности речи и подхода к их классификации; 3) творчески-деятельностный с показателями: умение определять средства образности при анализе различных видов устных и письменных текстов, способность сознательно и уместно применять средства образности в учебно-речевой деятельности; проявление литературно-творческих способностей.

На формирующем этапе эксперимента была разработана лингводидактическая модель развития образной речи будущих филологов в процессе изучения новеллистики Олеса Гончара, которая включала следующие этапы: когнитивно-мотивационный, коммуникативно-деятельностный, коммуникативно-творческий, для каждого из которых были определены учебные цели, методы и формы их реализации. Так, целью первого, когнитивно-мотивационного этапа было дополнение, обобщение и систематизация знаний студентов о феномене «образная речь», в частности базовых понятий «речь», «образ», «образность», «средства образности» формирование умения выделять средства образности в художественном произведении; мотивация образноречевой

деятельности будущих филологов. Второй, коммуникативно-деятельностный, этап была направлен на активизацию в речи студентов образных средств, определение их функционального назначения, умение анализировать авторский текст, понимать целесообразность применения образных средств согласно авторскому замыслу. Третий этап, коммуникативно-творческий, был сориентирован на формирование у будущих филологов умения целесообразно использовать образные средства в профессионально-речевой деятельности, развитие творческих проявлений личности в образноречевой деятельности.

По результатам формирующего этапа эксперимента большинство будущих филологов экспериментальной группы находилось на высоком уровне и достаточном уровнях развития образной речи.

Ключевые слова: речь, образ, образность, средства образности, образное вещание, поэтическая речь, будущие филологи, новеллистика Олеся Гончара.

Annotation

Fomina I. L. Methods imaginative of figurative speech future philologists in the process of novelistyky Oles Gonchar. - Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.02 – theory and Methodology of Teaching (Ukrainian). – State institution «Southern National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» Ministry of Education and Science, youth and sport. – Odessa, 2013.

The thesis investigated methods imaginative of figurative speech future philologists in the study novelistyky Oles Gonchar. Developed and scientifically grounded lingvodidactic model of figurative speech future philologists in the study novelistik Honchar, which consists of three interrelated stages: cognitive-motivational, communicative and active, communicative and creative, pedagogical conditions under which such work will be more effective; criteria (personality-motivational, cognitive-linguistic, creative-activity) with their performance, characterized the extent and level of figurative speech future philologists in the study novelistik Honchar: high enough, low and unsatisfactory.

Keywords: speech, image, imagery, means of imagery, figurative language, poetic language.